

обман (коли людина, яка обманює, і та, яку обманюють, є однією особою. Це свого роду внутрішні протиріччя людини, її психологічний самозахист), наприклад: «*On se ment toujours. Je sais bien, par exemple, que je ne suis pas jolie. [...] Je sais tout ça (Delacourt, p. 15); «Je ferme alors les yeux et je me déshabille doucement, comme personne ne m'a jamais déshabillée. [...] Je regarde mon corps, mes yeux noirs.....et je me trouve belle et je vous jure qu'à cet instant, je suis belle, très belle même» (Delacourt, p. 16). Vous voyez, on se ment toujours. Parce que l'amour ne résisterait pas à la vérité (Delacourt, p. 17). Героїня роману Жоселін не відчуває себе красунею, оскільки вважає, що вона не має гарної фігури та граціозності. Але їй так хочеться бути гарною і стрункою, щоб її чоловік помітив цю красу. Чи гроші, які вона виграла, здатні допомогти їй у цьому? Вона не може сказати про це навіть своїм близьким подругам: *Si j'avais de l'argent, ajoute Françoise, je plaquerais tout, comme ça, du jour au lendemain. Et toi, Jo ? Je serais belle et mince et plus personne ne me mentirait, pas même moi. Mais je ne répons rien, je me contente de sourire aux jolies jumelles. De mentir» (Delacourt, p. 25).**

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізований матеріал дає можливість зробити висновок, що концепт «неправда» не є індивідуальною особливістю будь-якої мови або будь-якої національності, це загальнолюдський концепт. Так само він не обмежений: віковими категоріями, соціальним становищем, матеріальним достатком, професіями, віросповіданням, статтю. Феномен «неправда» знаходиться на перетині багатьох наук, тому врахування усіх чинників дозволить детально розкрити всі прояви неправди у процесі комунікації.

Отримані результати дослідження можуть віднайти використання для подальшої наукової розробки проблематики неправдивих висловлень, зокрема: висвітлення специфіки формування неправди у різних типах дискурсу, вивчення суб'єкта неправди як мовної особистості та розгляд розподілу влади між учасниками комунікативної ситуації неправди.

Література:

1. Вайнрих Х. Лингвистика лжи / Х. Вайнрих // Язык и моделирование социального взаимодействия: Переводы / Сост. В. М. Сергеева, П. Б. Паршина; общ. ред. В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1987. – С. 44–87.
2. Панченко Н. Н. Средства объективации концепта «обман» (на материале русского и английского языков) / Н. Н. Панченко. – Волгоград, 1999. – 24 с.
3. Плотникова Н.С. Неискренний дискурс (в когнитивном и структурно-функциональном аспектах) / Н.С. Плотникова. – Иркутск, 2000. – 244 с.
4. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
5. Шаховский В. И. Человек лгущий в реальной и художественной коммуникации / В. И. Шаховский // Человек в коммуникации: аспекты исследования. – Волгоград, 2005. – С. 173–204.
6. Уолтерс С. Б. Правда про брехню / Стен Б. Уолтерс; [Пер. з англ. Т. Новікової]. – М.: Ексмо, 2010. – 272 с. – (МЕДІА (книги відомих медіаперсон)).
7. Экман П. Психология лжи / П. Экман. – СПб.: Питер, 2009. – 270 с.
8. Wierzbicka A. Emotion and facial expression: A semantic perspective / A. Wierzbicka // Culture and psychology. – 1995. – Vol. 1/2. – P. 227–258.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

9. Delacourt G. La liste de mes envies / Grégoire Delacourt. – Paris: Éditions Jean-Claude Lattès, 2012. – 183 p.
10. Martin-Lugand A. La vie est facile, ne t'inquiète pas / Agnès Martin-Lugand. – P.: Éditions Michel Lafon, 2015. – 315 p.

УДК 811.11.81'342.3

Р. І. Мельничук,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНЕТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВИ НІМЕЦЬКИХ КОЛИСКОВИХ ПІСЕНЬ

Статтю присвячено дослідженню асоціативно-символічних значень різнорівневих мовних одиниць на матеріалі поетичних текстів колискових пісень сучасної німецької мови. Основний зміст експериментального пошуку полягає у отриманні важливих статистичних даних щодо функціонування та частоти вживання лексем на базі значущих характеристик з метою виявлення об'єктивних співвідношень між фонемою, фонемною ознакою та змістом.

Ключові слова: звук, звукова форма, звукосимволізм, лексема, фонема.

THE STUDY OF THE LANGUAGE PHONETIC ORGANIZATION IN GERMAN LULLABIES

The article studies associative-symbolic values of different language units on the material of modern German poetic lullabies, which are a child's genre and take considerable part in cultural and educational life of society. It is focused on the main problems of semantics at the present stage of development. Much attention is given to basic experimental statistic data in relation to functioning and frequency of the lexeme use on the base of meaningful descriptions to aim objective correlation between phoneme, phoneme sign and substance. The experimental results are interpreted by means of such linguistic statistic method as the criterion χ^2 . It is researched an interconnection between the sound form and the content of the linguistic sign. The further studies and experiments in semantics are able to extend the use of language range and to deepen the methodology of intensive study in foreign languages.

Keywords: sound, sound form, sound symbolism, lexeme, phoneme.

ИССЛЕДОВАНИЕ ФОНЕТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЯЗЫКА НЕМЕЦКИХ КОЛЫБЕЛЬНЫХ ПЕСЕН

Статья посвящена исследованию ассоциативно-символических значений разноуровневых языковых единиц на материале поэтических текстов колибельных песен современного немецкого языка. Основное содержание экспериментального поиска заключается в получении важных статистических данных относительно функционирования и частоты употребления лексем на базе значимых характеристик с целью выявления объективных соотношений между фонемой и содержанием.

Ключевые слова: звук, звуковая форма, звукосимволизм, лексема, фонема.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку лінгвістики називають епохою семантики, оскільки еволюція та вдосконалення мовознавчої науки характеризуються орієнтацією на людський чинник у мові, тобто на дослідження мови у нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом і духовно-практичною діяльністю людини.

Усталеною в лінгвістиці є думка про те, що звукова форма завдяки здатності звука викликати незвукові уявлення відповідає значенню слова. Така здатність трактується значною роллю явищ і предметів у житті людини. Наприклад, не-

гармонійні звуки, голоси, урбаністичні шуми, гучні удари духових і шумових інструментів, пронизливе та довготривале гудіння працюючих побутових приладів, звуки, що продукують різні комахи, шум зброї, буревій та гуркіт грому породжують негативну оцінку; і, навпаки, високі та мелодійні звуки творять явища із позитивною оцінкою: мелодійне, приємне, гармонічне звучання музики, акордів, співу, звуки природи, пташиний спів, дзюрчання струмка. Така оцінка протягом певного часу міцно зафіксована у людській підсвідомості, внаслідок чого відбулося її перенесення на будь-які інші звуки, що і підтверджується існуванням музики, змістом якої є «значущість звукової форми», тобто символічне значення звуків. Голосні та приголосні звуки в структурі морфем, слів і речень здатні породжувати конотації, тобто брати участь у створенні позитивного чи негативного враження від спілкування.

До проблеми вивчення взаємозв'язку «звук-зміст» неодноразово звертаються в лінгвістиці та психолінгвістиці, адже даний мовний факт є актуальним та багатограним і завжди пробуджує великий інтерес у науковців. Оскільки цей зв'язок проявляється у звуконаслідувальних і звукосимволічних словах, то й історія фоносемантичних ідей – це вивчення явищ звуконаслідування та звукосимволізму.

Аналіз основних досліджень і публікацій, присвячених даній проблемі. Сучасні теоретики фонетичного символізму стверджують, що потенційними носіями смислу є звуки, а зв'язок між формою і змістом знакових одиниць, насамперед слів, є не довільним, а закономірним та умотивованим. У цьому постулаті і вбачають мудрий лад мови як першооснови всесвіту, життя. «Споконвіку було Слово... Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім...», – сказано у Святому Писанні. При цьому припускають, що фонетика будь-якої мови символічно віддзеркалює навколишнє середовище тієї країни, де мова функціонує.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики наукові пошуки у галузі фоносемантики продовжують такі українські мовознавці як А.А. Калита, В.І. Кушнерик, Н.Л. Львова, О.В. Найдеш, Ю. Малиновський, Н. Усова, О.М. Холодова, Ю.В. Юсип-Якимович та російський лінгвіст С.С. Шляхова. Теоретико-експериментальні пошуки мовознавців у цій галузі спрямовані на встановлення спільних рис у функціонуванні фонетичних одиниць різносистемних мов (С.В. Воронін, В.В. Левицький, В.І. Кушнерик), на з'ясування фонаційних ознак, які формують асоціативно-символічні значення (змістовність мовної форми на фонетичному рівні) у фонемах і фонестемах лексичних одиниць (Л.А. Комарницька, Н.Л. Львова, О.В. Найдеш) [8, с. 101].

Щоб більш детально проаналізувати багатогранне явище фоносемантизму, нами досліджуються німецькі колискові пісні ХХ-ХХІ ст. Дана стаття має за мету встановити асоціативно-символічні властивості мовних одиниць сучасної німецької мови на фонетичному та лексичному рівнях шляхом аналізу поетичних колискових текстів.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: встановити найвищу частотність вживання досліджуваного фонем та фонемних ознак у колискових піснях; виконати статистичні розрахунки на базі значущих характеристик з метою виявлення об'єктивних співвідношень між фонемою, диференційною ознакою та змістом; інтерпретувати одержані результати за допомогою лінгвостатистичних методів, а саме критерію χ^2 і коефіцієнта взаємної спряженості (коефіцієнта кореляції) К.

Об'єктом дослідження є 100 народних та авторських колісанок власне німецького походження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зробивши вибірку німецьких колискових пісень із електронних ресурсів, можна відразу помітити, що вони посідають вагомe місце не лише як дитячий жанр, але є значною частиною художнього, культурного і освітнього життя суспільства та частиною свідомості нації. Якщо багаторазово вимовляти окремі звуки або словосполучення (як це відбувається у колискових піснях), знімається психоемоційне напруження, включається тілесне регулювання оздоровчих процесів в організмі. До речі, і в наші дні цей спосіб, перевірений віками, зберігає своє чільне місце в арсеналі оздоровчих засобів. Усі звуки, слова та фрази мають свої коливання, свою енергію і цілющу силу [6, с. 33].

Для того, щоб дослідити фоносемантичні явища у лексемах, звернімося до лінгвостатистики та її математичних методів.

Спочатку слід зазначити, що мова є певною системною структурою, як стверджують сучасні лінгвісти, окремі підсистеми якої називають рівнями, що представлені відповідними одиницями: фонемами, лексемами, синтагмами [4, с. 28].

Оскільки одиниці кожного мовного рівня знаходяться в ієрархічній залежності між собою, то зрозуміло, що кількість похідних слів залежить від кількості афіксів (префіксів і суфіксів) із дериваційним значенням, а кількість морфем – від кількості фонем. Проте слід вказати на те, що кількість граматичних категорій у різних мовах не співпадає. Ці прості приклади свідчать про те, що мова характеризується відповідними якісними та кількісними ознаками [3, с. 180].

Якісний аналіз мови представляє собою категоризацію, тобто виділення визначених класів явищ, об'єднаних якісними характеристиками. Цими явищами (характеристиками) можуть бути, як вказано вище, такі одиниці: фонем, морфем, лексем, граматичні категорії, граматичні способи (афіксація, редулікація і т.д.), види слів (діалектизми, архаїзми, неологізми, вульгаризми і т.д.), види речень (складні, прості). Проте будь-яка категоризація (якісний аналіз) тісно пов'язана із квантифікацією (кількісний аналіз). Аналізуючи мовні категорії, ми говоримо про те, що у німецькій мові, на відміну від української, є лише 4 відмінки, а не 7, а у російській – 6. Тому немає ніякого сумніву у тому, що мова, поряд із якісними властивостями, володіє ще і кількісними.

Усі лексеми із досліджуваних нами колісанок транскрибувались, підраховувалась кількість голосних і приголосних фонем і за допомогою критерію χ^2 весь досліджуваний лексичний масив був обчислений на частоту вживання фонем у німецьких пісенних текстах.

Розрахунок критерію χ^2 проводиться за формулою:

$$\chi^2 = \Sigma,$$

де χ – фактично очікувана величина, Σ – теоретично очікувана величина [5, с. 69].

Ми використовуємо такі допоміжні статистичні поняття при користуванні, як рівень значущості «P» і кількість ступенів вільності.

Так, рівень значущості дозволяє судити про ступінь достовірності отримуваних у результаті розрахунків величин. Коли явище встановлено з рівнем значущості $P = 0,05$ (якщо величина суми χ^2 -квадрат менша, ніж 3,84 при $df = 1$ і $P < 0,05$), це означає, що випадкове відхилення від отриманих результатів складає 0,05 або, іншими словами, можливість помилки дорівнює 5%. Отже, певним рівням значущості відповідають певні значення ймовірності. При ймовірності 99,9% рівень значущості $P = 0,001$, при ймовірності 99% рівень ймовірності $P = 0,01$ (якщо величина суми χ^2 -квадрат менша, ніж 6,63 при $P = 0,01$).

При статистичній обробці матеріалу прийнято вважати, що 5 %-й рівень значущості ($P = 0,05$) є мінімальним для того, щоб розглядати отримані величини як достовірні. Природно, що з підвищенням вимог до достовірності результатів підвищується й рівень значущості. Вказану величину визначають за спеціальними статистичними таблицями [8, с. 15].

Необхідно підкреслити, що сам χ^2 -квадрат є лише показником наявності чи відсутності зв'язку, а як міру зв'язку використовують коефіцієнт взаємної спряженості – K , або, як його ще називають, «коефіцієнт Чупрова». Величину цього коефіцієнта знаходять за формулою:

$$K = \sqrt{\frac{\chi^2}{N \cdot df}}$$

де K – коефіцієнт взаємної спряженості, N – сума частот у вихідній таблиці, χ^2 – величина χ^2 -квадрата, df – кількість ступенів вільності. Величини коефіцієнта K коливаються від 0 до 1. Зазначимо, що при вирахуванні однотипних коефіцієнтів, коли величини N та df ідентичні для всіх таблиць, як умовну міру зв'язку можна допустити величину 1.

Використовуючи квантитативний метод у досліджуванних лексемах, треба зупинитися на тому, що у німецьких коліскових домінують такі голосні фонемі: довгий [u:] та короткий губний [ʊ] заднього ряду, високого підняття при $\chi^2=12,695$ і $\chi^2=9,222$, негубний редукований [ə] середнього ряду, середнього підняття при $\chi^2=10,050$, дифтонг [ai] при $\chi^2=11,985$, негубний [e] при $\chi^2=8,180$, негубний [ε] переднього ряду, середнього підняття при $\chi^2=7,016$, негубний [i] переднього ряду, високого підняття при $\chi^2=6,726$, губний [ɔ] заднього ряду, середнього підняття при $\chi^2=5,220$ та негубний [a] середнього ряду, низького підняття при $\chi^2=4,128$. Фонемі [a:], [ε:] і [e:] мають найнижчі результати.

Високий частотний показник мають наступні приголосні фонемі: сонорний носовий передньоязиковий [n] ($\chi^2=14,56$), сонорний увулярний [ŋ] ($\chi^2=12,33$), шумний передньоязиковий альвеолярний [ʃ] ($\chi^2=10,58$), глухі аспірати [k] ($\chi^2=9,390$) та [t] ($\chi^2=7,961$), сонорний губно-губний [m] ($\chi^2=7,260$), дзвінкий губно-губний [b] ($\chi^2=5,891$), глухий губно-зубний [f] ($\chi^2=5,226$), дзвінкий задньоязиковий [g] ($\chi^2=4,574$), передньоязиковий свистячий [s] ($\chi^2=3,940$), глухий аспірат [p] ($\chi^2=3,815$). Не простежується тенденція до значущої частотності у шумному передньоязиковому [d], проривному дифтонзі [kv], глотковому (фарингальному) [h], глухому губно-зубному [v], передньоязиковому свистячому [z], шумному губно-губному дифтонзі [tʃ].

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми. Необхідно визнати, що феномени спілкування між людьми знаходяться на межі кількох наук, а їх аналіз вимагає використання методів, які сформувались у суміжних галузях знань. Кожна одиниця в системі мови володіє відповідно своєю якісною і кількісною характеристикою завдяки порівнянню з усіма іншими одиницями, функціонально значущими у цій системі. Саме тому дослідження частоти вживання фонем у німецькій мові проводиться за допомогою ефективного використання методів квантитативної лінгвістики, таких як χ^2 -квадрат та коефіцієнт спряженості (кореляції).

Результати засвідчили, що на рівні системи вокалізму у коліскових піснях німецької мови домінують голосні високого піднесення, переднього та заднього ряду. Консонантні фонемі, а саме губні, шумні, альвеолярні, піднебінні, сонорні (зімкнено-проривні) переважають у досліджуваній лексиці. Вважаємо, що описана нами вище звуко-ритмічна оболонка пісенних творів сприяє швидкому засинанню.

Варто теж наголосити на тому, що за допомогою подальших проведених досліджень і відкриттів у сфері фоносемантики ця галузь мовознавства здатна значно розширити використання мовного діапазону і поглибити методіку інтенсивного вивчення іноземних мов. Адже лінгвісти довели, що активний лексичний склад мови формується в людини після найменшої асоціації образу фонемі, морфемі чи лексемі з певними якостями навколишнього світу.

Література:

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений : Учебн. пособие / В. М. Алпатов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 367 с.
2. Бондарко Л. В. Основы общей фонетики / Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая, М. В. Гордина. – СПб. : Изд-во Петербург. ун-та, 2000. – 156 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: [підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 368 с.
4. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах / В. І. Кушнерик. – Чернівці : Рута, 2004. – 370 с.
5. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2004. – 189 с.
6. Пинкер Стивен. Язык как инстинкт / Стивен Пинкер. – Пер. с англ. / Общ. ред. В. Д. Мазо. – М. : Едиториал УРСП, 2004. – 456 с.
7. Реформатский А. А. Введение в языковедение: учебник для вузов / А. А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 536 с.
8. Сергеева Л. А. Проблемы оценочной семантики / Л. А. Сергеева. – М. : Изд-во МГОУ, 2003. – 140 с.
9. Соломоник А. Б. Язык как знаковая система / А. Б. Соломоник. – Изд. 2-е. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – С. 137.
10. Томаселло Майкл. Истоки человеческого общения / Майкл Томаселло. – Пер. с англ. М.В. Фаликман, Е.В. Печенковой, М. В. Синицыной, Анны А. Кибрик, А.И. Карпухиной. – М. : Языки славянских культур, 2011. – 328 с.

УДК 811.111:37

Т. О. Мизин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СЛОВА-КОМПОЗИТИ В ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІДМОВИ ГЕОГРАФІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті здійснено аналіз композитних лексем прямої та непрямої номінації географічної термінології англійської мови. Дасться дефініція композита. Приводиться класифікація критеріїв його визначення. Розглядаються шість структурних моделей складних географічних термінів. Виділяються композити з номінативним, вербальним і ад'єктивним головним елементом. Визначено, що найпродуктивнішою є структурна модель N + N. Серед лексичних одиниць непрямої номінації найбільш розповсюдженими географічними термінами-композитами є антропоморфні метафори.

Ключові слова: термін, композит, структурна модель, пряма та непряма номінація.

WORDS COMPOSITES IN GEOGRAPHICAL TERMS

The article examines the phenomenon of direct and indirect compound nomination of the English language geographical terminology. The status of compounding in the English word formation system has been determined. The definition of the term composite is provided. The classification of the criteria of composites is put forward. It is asserted that only several features taken together can differentiate composites from other types of terms. The article seeks to study the productivity of structural models by means of which English geographical terms are formed. Six structural models of the geographical composites of